

מתורתו של צדיק אביר יעקב

משנתו של מרן רבי יעקב אביחצירא זי"ע | על דרך הפשט
לקט דרושים ומאמרים, בכיבוד פשט מצוות התורה וענייני עבודת השי"ת
שנלקטו מכל ספריו הק'

בס"ד, פר' יתרו תשפ"ו

בית יעקב

יתרו נעשה חלק מישראל

ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל אשר הצילו מיד מצרים (יה ט).

אפשר לרמוז למה אמר בלשון הזה ולא אמר 'וישמח', משום דלשון זה משמע יחוד ואחדות, דיתרו נתחיד ונעשה אחד כאחד מבני ישראל. עוד, עשה יחוד לה, וידע בברור כי ה' יתברך הוא אחד ואין זולתו. עוד, יחד גימטריא כ"ב, לרמוז על כ"ב אותיות התורה שזכה להם:

כשקיבל עול תורה זכה לכל החלק הטוב של קין

עוד יש לרמוז, דידוע דיתרו הוא הטוב שבקין, ואפשר דלא זכה להיות נבר בו הטוב שבקין עד שבא למדבר לקבל עליו על תורה ועל מצוות, וזהו ויחד יתרו על כל הטובה, דהינה, עקשו הוא שנתחיד יתרו וזכה בטוב של קין. והנה על כל גימטריא קין, רומז על קין, דקין דרשו בו זכר הקדוש (ת"א טז). הוא קנא דמסאבותא, וקין וקין הכל דבר אחד. ומפרש הכתוב במה זכה יתרו לזה, בשביל ששומח בסבה שעשה הקדוש ברוך הוא לישראל שהצילו מיד מצרים וזכה הוא ונתגיר, בשביל זה זכה לתורה וזכה לקח הטוב של קין: (פיתוחי חותם)

יראת יעקב

חיוב כבוד אב ואם בגוף ובממון

כבוד את אביך ואת אמך (כ יב).

חובת כיבוד ההורים ככיבוד ה'

בגמרא מבאר, כי השווה הכתוב את כבוד אב ואם לכבוד המקום. וטעם הדבר, כי מפני ההשפעה שישנה לכבוד ההורים על ההכרה בחיוב כבוד ה', השווה מצות אלו זו לזו. אכן, לכשנדקדק בדבר נראה, שבכל זאת ישנו חילוקים ביניהם, וכפי שיתבאר.

רבנו זיע"א (לבונה זכה, פרשת יתרו) מביא את יסוד הדברים מדברי הגמרא (קידושין ל:): תנו רבנן, נאמר (שמות כ יב) 'כבוד את אביך ואת אמך', ונאמר (משלי ג ט) 'כבוד את ה' מהונך', השווה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום. עד כאן.

האם ישנם אופנים בהם כיבוד ההורים עדיף

וכתבו שם רבותינו בעלי התוספות זכרונם לברכה, וזה לשונם: 'כבוד את ה' מהונך' בירושלמי (קידושין פ"א הלכה ז) דורש מהונך כמו מהונך, משמע שהקפיד הקדוש ברוך הוא על כבוד אב ואם יותר מכבודו, שבכבודו הוא אומר 'כבוד את ה' מהונך' דהינו מהונך, דמשמע ממה שחנך, כלומר אם יש לו ממון חיב ואם לאו פטור, ובכבוד אב ואם נאמר 'כבוד את אביך ואת אמך' דמשמע בין שיש לו ממון ובין שאין לו, והיכא דלית לה חיב לחזר על הפתחים לזון את אביו ואת אמו. עד כאן.

בפשיטות יש לומר בכונת דברי בעלי התוספות, שלמרות דברי הגמרא על השוואת כבוד ההורים לכבוד המקום, בפרט אחד מצייני שמצות כבוד אב ואם חמורה אפילו יותר ממצות כבוד ה', כי את ה' יתברך צריך האדם לכבוד רק מן הממון שיש לו, ואלו את הוריו חיב לכבוד בכל מצב, גם כשאין בידו ממון.

מה חידש המהרש"א יותר מדברי התוספות?

אכן, בדברי המהרש"א עליו השלום (חידושי אגדות קידושין, שם), נראה שאין הדברים כפשוטם. וזה לשונו: ולולי דברי התוספות, היה נראה לפרש שהעדיפו המקום, דמחונך משמע דלא בקש אלא אם נתן לך הקדוש ברוך הוא תן לו וכבוד אותו, דהינו כדאמרין 'משלו תן לו', אבל בכבוד אב ואם אף אם אין לך נתן להם, דהינו שצריך לחזר על הפתחים וכו', וקל להבין. עד כאן.

ויש להבין את דבריו, כי לכאורה דברי המהרש"א הם דברי התוספות אחת לאחת, ומה חדש רבנו המהרש"א יותר מדבריהם.

מדוע הוצרך הירושלמי לדקדק מלשון הכתוב

אכן, המתבונן בדברים לעמקם ימצא חידוש גדול בדברי המהרש"א, שלא שמענוהו עד הנה. כי הנה, לפי דברי התוספות, מפשטות לשון הפסוק 'כבוד את אביך ואת אמך' יש ללמד על חיוב האדם גם בשעה שאין ממון בידו. וזאת משום שכתב הפסוק בסתם, ולא נתפרש בו חלוק בין האפנים, ולא דבר הפסוק על ממון האדם כלל, משמע שתמיד חיב. אבל בפסוק 'כבוד את ה' מהונך' המדבר על ממון של אדם, [כמו בפסוק (תהלים קיב ג) 'הון ועשר בביתו' או הפסוק (משלי יט יד) 'בית והון, ועוד רבים כאלה], יש ללמד שחיב האדם לתת מן הממון שבידו לכבוד קונו, ולא ממה שאין בידו.

אכן, לפי זה הקשה למהרש"א, מפני מה הצרכו בעלי התלמוד ירושלמי לדיק ולדרש את תבת 'מהונך' כאלו נכתב 'מהונך' ממה שחנך, והרי גם בלא דקדוק זה נתן ללמד מעצם מה שהזכיר הפסוק את הממון שביד האדם, ולא נכתב הצווי בסתם, כמו בכבוד הורים, שאין החיוב משל אלא על בעל הממון.

תן לו משלו שאתה ושלך שלו

אלא, יש לדיק מכאן, שפונת הירושלמי להשיענו בזה חידוש גדול. כי לולא הדיק 'מהונך', ואם היתה תבת 'מהונך' נשארת כפשוטה, היה משמע שבאמת הממון שיק לאדם, אלא שבכל זאת מצוה עליו לתת ממנו עבור בוראו. אם כך

היו הדברים, היה השכר המגיע לאדם המכבד את בוראו כשעור השכר למכבד את אביו ואמו מממנו, ויש כאן שבח לאדם הנהוג כך.

אך באמת אין הדבר כך, כי מדרשת 'מהונך' - ממה שחנך יש ללמד, שבאמת כל הממון שיק לקדוש ברוך הוא, אשר לו הכסף ולו הזהב, והוא החונן לאדם את הממון שבידו. ממילא, גם אם יתן לבורא את כל אשר לו, אין להחזיק לו טובה גדולה על כך, שהרי כל מה שנותן - משל הבורא הוא נותן.

כיבוד אב ואם עדיף על כיבוד המקום גם כשיש לו ממון

מעתה, נבין את חידושו של המהרש"א, שאינו נמצא בדברי בעלי התוספות. כי לפי דבריהם, אמנם עדיפה מצות כבוד אב ואם על כבוד המקום, אך רק באופן שאין ביד האדם ממון, שאז לכבוד אביו ואמו מחיב לחזר על הפתחים כדי לכבדם גם כשאין לו, ואלו לכבוד המקום אינו מחיב. אך כאמור, כל זאת כשאין לו. אך מי שיש לו ממון, ונותן להוריו ולכבוד בוראו, אין הבדל בין הנתנות.

על כך בא המהרש"א וחדש, על פי דברי הירושלמי, שאפלו במקרה שיש לאדם ממון משל עצמו, ונותן כפי חיובו בין להוריו ובין לקונו, בכל זאת ישנה מעלה וחדוש במצות כבוד אב ואם. זאת משום שביחס להוריו בודאי נחשב ממנו של האדם שלו, ואם בכל זאת חיבו הכתוב לפרנס את הוריו ממנו, יש בזה חידוש גדול, ומעלה גדולה הראויה לשכר. אבל, לגבי חיבו לתת את ממנו לכבוד בוראו, הרי גם כאשר נותן לו האדם משל בוראו הוא נותן, ואין בזה חידוש גדול כל כך, וגם השכר על כך אינו ראוי להיות גדול כשכר על כבוד ההורים.

שתי המעלות בכיבוד ההורים

דברים אלו יש לדקדק בלשון המהרש"א, שאמר "דמחונך משמע דלא בקש אלא אם נתן לך הקדוש ברוך הוא תן לו וכבוד אותו, דהינו כדאמרין 'משלו תן לו' כונתו כאמור, לומר שגם אחר שנותן האדם לקדוש ברוך הוא משלו, הרי זה פחות מנתנתו להוריו שהיא ממש משלו, מה שאין כך נתנתו לבורא ממה שחנך, אינה מחידשת כל כך.

נמצא ששתי מעלות לנתנת האדם להוריו על פני נתנתו לבורא. האחת, חיובו לחזר על הפתחים כשאין לו, והשנייה, אפלו כשיש לו, עצם חיובו לתת ממה ששלו לגמרי, יש בה חידוש על פני חובתו לכבוד המקום.

באור יעקב

ג'ולגנו... דברנו דפי

כאשר יצא הנתבע מאת פני רבנו שמח וטוב לב, שלח רבנו האביר יעקב לקרא לתובע. בא התובע ונשאל מאת רבנו: "האמנם הסוחר הנתבע רכש ממך את הסחורה?" העז התובע השקרן פנים ואמר לרבנו: "ודאי, ההזמנה רשומה בספר חשבונותי". אמר לו הצדיק: "ברצוני לראות את ספר החשבונות". הלך והביא את ספר החשבונות. פתח בדף המס'ים, והצביע על ההזמנה. עין בה הצדיק, נשא את ראשו ואמר לו: "דע לך, שהאותיות עצמן אמרו לי, שכל תביעתך היא שקר וכזב".

פתח הלה במחאה חריפה על הדפי המטל בישרו. אבל הצדיק קטע את שטף דבריו באמרו: "שמע נא, מן השמים יוכיחו. אם אמנם אין אמת בתביעה, ולא תחזר בה מדרישתך לפרעה, לא תחיה יותר מעשרים וארבע שעות". אך הסוחר התעקש, ושוב אמר לרבנו: "אמת כפי, ולא אשוב ממנה", ואף לא האמין כלל לדברי רבנו.

למחרת בבקר קם התובע, התפלל ואכל ארוחת בקר עם מעדנים כהרגלו, ואחר כך הלך לחנות כדי לפתח אותה וישוב בה כמו בכל יום. ואולם, כעבר עשרים ושתיים שעות חש ברע. חלשתו הלכה וגברה, עד שהכרחו לנשאו מבית מסחרו אל מטתו. בשארית כחותיו סח לבגיו ביתו על אזלתו של הצדיק, ובקשם כי ימרו ויבקשו את סליחתו. מוכן הוא להודות על האמת. דא עקא, כשהגיעו השלוחים לבית הצדיק כבר חלפו עשרים וארבע השעות.

קם הצדיק והלך עמם לבית הגוסס, שהספיק בינתים לשלח לקרא גם לשופט וגם בפניו הודה על עלילת הרשע שזמם כנגד חברו. כשהגיע הצדיק רבי יעקב לביתו, בקש הגוסס את סליחתו של הצדיק ונפטרו. אמר הצדיק: "מה חבל לו היה עושה כן אהמול, היה חי בכבוד. הוא חזר בו מאחר מדי. אבל בזכות הודאתו על האמת, והבושה שהיתה פרוכה בכך, זכה לעלות הישר לגן העדן".

בעיר והרן שבאלגיר התגוררו שני סוחרים יהודים. השנים הריוחו כל אחד את פת לחמו באמת ובישר, אך עם הזמן, החלו עיניו של כל אחד מהם להיות צרות בהצלחתו של הסוחר השני, וכיון שכך תמיד הם התחרו זה בזה במסחרם, כאשר כל אחד הפץ לשגשג את מעמדו ואת מסחרו יתר על הסוחר השני ולהרויח יותר מהשני.

כחלף הימים, לא הסתפק אחד מהסוחרים הללו רק בתחרות כנגד הסוחר השני, והוא החליט לקום ולעשות מעשה. רעיון נואל וישפל הוא הנה כנגד אותו סוחר. באחד הימים בא ותבע את חברו לשלם לו הון עתק תמורת סחורה שהזמין, וספקה לו זה מכבר. תמה הלה ומחה: "הן זאת הנה עלילה שפלה ושקר גם ונתעב ביותר. לא היו דברים מעולם! לא הזמנתי ולא קבלתי ממך סחורה, ואם כן אינני חייב לך מאומה".

אלא שהסוחר הראשון, התובע כביכול, נחוש היה כל כך בדעתו לרושש את חברו, בשל כך הוא לא הסס, ותבע את רעהו למשפט, וכי אז, בשעת המשפט הראה לשופט את ספרי חשבונותיו. "הנה, כאן כתוב מפרש שהסחורה ספקה, אבל לא נתקבל כל תשלום בעבורה". והלה מודה: "ודאי שלא נתקבל תשלום, שהרי לא ספקה כל סחורה. התביעה הנה מזיפת ורק עלילות דברים טופל עלי האיש הזה". לאחר דין ודברים פסק השופט: "הגוני נאמן על פנקסו. בספר החשבונות כתוב מפרש כי הלה קבל סחורה ועדין לא שלם עבורה, ולכן על הנתבע לשלם את הסכום במלאו".

התקומם הנתבע כנגד הפסקה, והלך אל הצדיק רבנו יעקב אביחצירא האביר יעקב זיע"א, לקבל בפניו על העול הנורא שנעשה לו. בסיומו לספר לרבנו האביר יעקב את כל הספור, אמר לו רבנו: "נכרים דברי אמת, ואלקים יבקש את הנרדף. שוב לביתך, והסר דאגה מלבך. לא תצטרך לשלם מאומה".

קדושת יעקב

תקון חצות והבכיה על גלות השכינה

לעולם הבריאה, כמבאר למעלה. ומיד כאשר קורה הדבר בזמן חצות בדיוק, שואג הקדוש ברוך הוא וממדר בבכי על חרבן נהו. משום כך, נאמר בפסוק 'אזכיר', כי עוד קדם הזכרת האדם, מזכיר הקדוש ברוך הוא שרק הוא היודע את דיוק הזמנים, את שם תפארתו ושואג על גלות שכינתו.

הצטרפות הצדיקים לה לבכות על גלות השכינה

פרוש זה מרמז בפסוק, שאמר 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי, תבט המקום' עולה בגימטריא כחשבון התבות 'בחצי הלילה' עם הכולל (191) ויתפרש הפסוק, שאומר הקדוש ברוך הוא: 'בכל המקום' בכל פעם בחצות הלילה אשר אזכיר את שמי היא השכינה הקדושה, ויצטרפו אלי גם הצדיקים לבכות עמי ולהצטער על גלות השכינה, יזכו להיות משושביני דמטרוניתא ומבגי היכלא דמלכא, ועל כן 'אבוא אליך וברכתך', כי רואי פני המלך ראוים הם להתברך משלחנו ולקבל מן השפע המצוי אצלנו. ותבת 'אזכיר' עולה בגימטריא 'רחל' (238) הרי שמדבר כאן על הזכרת השכינה הנקראת רחל.

בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך (כ כא)

צער גלות השכינה בחצות הלילה

בזמן חצות הלילה, יורדת השכינה ממקומה העליון שבעולם האצילות, ואז בוכה הקדוש ברוך הוא על גלותה ומצטער עליה צער גדול. גם הצדיקים שבעולם הזה קמים אז משנתם להתאונן על גלות השכינה ולצער צערם לצער קדשא בריך הוא ושכינתה.

מדוע מדבר הכתוב על הזכרת הקדוש ברוך הוא את שמו על כך כתב רבנו זיע"א (שערי תשובה, אות יג), כי על דרך זו יתפרש גם מאמר הכתוב כאן, 'בכל המקום אשר אזכיר את שמי, אבוא אליך וברכתך'. שיש לדקדק בלשון הפסוק, שלכאורה היה לו לומר 'אשר תזכיר את שמי', שהרי מדבר על האיש המזכיר בשם ה' שבזכות כך יברכה ה', ומדוע נאמר 'אזכיר', שמשמעו כי הקדוש ברוך הוא מזכיר את שמו.

הניעורים בחצות מתברכים כבני היכל המלך

אלא, יש לפרש את דברי הכתוב על זמן חצות הלילה, שבזמן זה מסתיימת ירידתה של השכינה הנקראת 'רחל' מעולם האצילות